

Пловдивски университет „Паисий Хилендарски”
Юридически факултет
Катедра „Наказателноправни науки”

КРАСИМИРА ИПОКРАТОВА ИПОКРАТОВА

**НАКАЗАТЕЛНОПРАВЕН РЕЖИМ НА
НЕПЪЛНОЛЕТНИТЕ**

АВТОРЕФЕРАТ

Дисертационен труд за придобиване на образователната и
научна степен *доктор*

Област на висше образование 3. Социални,
стопански и правни науки;
Професионално направление 3.6. Право;
Докторска програма *Наказателно право*

Научен ръководител: доц. д-р Тервел Николов
Георгиев

Пловдив
2023 год.

I. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. Предмет на изследването

Предмет на изследването на дисертационния труд са особеностите на наказателноправния режим на непълнолетните, с оглед националното и европейското законодателство, както и международните правни актове. Анализира се, както нормативната уредба, така и правната доктрина и меродавната съдебна практика, измененията в материята от последните години и проблемите, възникващи в правоприлагането.

Цитираните в дисертационния труд нормативни актове и съдебна практика са актуални към 01.09.2023 г.

2. Актуалност на темата

Темата за наказателноправния режим на непълнолетните в българското наказателно право в последните години често е повод за дискусии за смисъла му и значението при случаи на извършени деяния с висока степен на обществена опасност. Наблюдава се тенденция в световен мащаб на ръст на криминалната активност на непълнолетните, като долната възрастова граница се снижава, престъпленията стават все по-тежки, а рецидивът

се увеличава. Въз основа на това у обществото се създават нагласи, че правораздаването в областта на наказателното право не работи добре. Изказват се мнения, че то е бавно, тромаво, не ефективно, продължителността на делата е твърде дълга, както и че крайните актове не отговарят на очакванията на обществото за справедливост. В следствие на това, осъдителни присъди и налаганите наказания от съдилищата са все по-тежки, като открито се говори за справяне с престъпността, чрез по-тежки наказания, най-често лишаване от свобода за по-дълъг срок. Поставят се юридически и морални въпроси за необходимостта от съществуването на диференциран режим за непълнолетните, както и се обсъжда необходимостта от евентуални промени в него, касаещи същността му.

Независимо от налаганите по-тежки наказания, престъпността при непълнолетните не намалява, което означава, че вероятно това не е най-добрият подход. Именно поради това, още през 70-те години на миналия век е възникнала идеята да се търсят алтернативни способности за борба с престъпността при непълнолетните. При използването им, те ще бъдат съобразени за ненавършилите пълнолетие лица. Такъв алтернативен способ на наказателния процес е възстановителното правосъдие, което е особено подходящо за непълнолетните извършители на престъпни деяния. Този институт се прилага в много страни, както и в повечето държави членки

на ЕС. В международен план практиката по приложението на възстановително правосъдие показва, че то има многобройни положителни страни.

Изложеното посочва особената важност на темата за наказателноправния режим на непълнолетните и следващата стъпка в развитието му с въвеждането на възстановителното правосъдие, както алтернативен способ на наказателното правосъдие. В дисертацията са представени общ теоретичен и практически анализ на особения режим на ненавършилите пълнолетие лица и възстановителното правосъдие, чрез медиация по наказателни дела. Посочени са и анализирани, приетите до настоящия момент конвенции и международни правни актове на Съвета на Европа и ООН, касаещи наказателното правосъдие по отношение на непълнолетните и алтернативните способности за приложението му.

В този смисъл са разгледани международните правни актове на Съвета на Европа и ООН, както и Директивите на ЕС, които обуславят необходимостта от актуализация особения режим на ненавършилите пълнолетие, с оглед необходимостта от въвеждане от алтернативни способности на наказателно производство срещу тях. За пълното постигане на тези цели е необходимо адаптиране на българското законодателство с Директива 2012/29/ЕС, чрез изменение и допълнение на НК и НПК за въвеждане на възстановителното правосъдие, чрез медиация.

3. Цел и задачи на изследването

Научното изследване е насочено към постигането на следната цел: да се очертаят теоретическите и практически измерения на наказателноправния режим на непълнолетните, да се изясни неговата правна същност и значение, да се очертаят спорните въпроси и проблемите, които възникват в практиката по наказателни дела.

Целта на изследването е конкретизирана в **следните задачи**:

- значението на възрастта и вменяемост за наказателна отговорност в исторически план ;
- историческо развитие на българската система от наказания за непълнолетните:
- особености на процедурата за налагане на наказания на непълнолетните;
- особености на наказателноправния режим на непълнолетните, съгласно:
 - а/ действащото национално законодателство
 - б/международните правни актове на Съвета на Европа и ООН
 - в/европейското законодателство;
- анализ на наказанията и институтите, приложими, спрямо непълнолетните;
- анализ на режима за налагане на възпитателни мерки на непълнолетните;
- анализ на възстановителното правосъдие, като алтернативен способ на наказателното

правосъдие;

-анализ на международните правни актове на Съвета на Европа, ООН и европейското законодателство, свързани с възстановителното правосъдие;

4. Методология на изследване

За постигане на научната цел и поставените в дисертацията задачи са използвани общонаучните методи на познание: описание, сравнение, методът на научния анализ и синтез, индуктивният и дедуктивният метод, а така също и частни методи на изследване: сравнително-правният и логико-юридическият.

5. Практическо значение

Практическото значение на изследването може да бъде обобщено в няколко насоки:

-анализират се възприетите по обсъжданите въпроси становища, застъпени в правната доктрина и съдебна практика;

-изследват се недостатъците в нормативната уредба, имаща отношение към наказателноправния режим на непълнолетните и въвеждането на възстановителното правосъдие, чрез медиация;

-във връзка с горното са направени изводи за промяна на действащото законодателство;

6. Обем и структура на изследването

Дисертационният труд е в обем от 284 страници и се състои от въведение, четири глави и заключение. Всяка от главите включва раздели, означени с римски цифри. Направени са 392 бележки под линия.

II. СЪДЪРЖАНИЕ НА ТРУДА

Въведение

В Глава Първа е направен исторически преглед, който хронологически проследява зараждането и развитието на наказателноправния режим на непълнолетните от създаването на българската държава през 681 г. до настоящия момент. При извършването на историческия обзор са разграничени следните периоди в българското наказателно право:

1. *Периодът от 681г. до 1018г.* – Първа българска държава. Посочено е, че в началото на този период е действало обичайното право, като наказанията на извършителите на престъпления са се осъществявали от пострадалите или засегнатите лица. От този период не са открити исторически сведения, които да показват засегнатите лица да са взимали предвид възрастта на извършителя на престъпното деяние.

По-нататък е разгледана *Византийската*

Еклога, в която за първи път в правен източник, който се е прилагал в Средновековна България, е била спомената възрастта на извършителя на престъпление. Това е било направено в статия 38, от титул XVII, в която било инкримирано т.нар. „мъжеложество“, при което не се наказвал извършител, който не е навършил 12 години. Особено внимание е обърнато на статия 45, касаеща умишленото убийство. Изискването за умисъл води до извода, че лице на ниска възраст не би могло да формира съзнателна форма на вина – умисъл за убийство.

Изследвано е съдържанието на първия български правен сборник – *Закон за съдене на людетe*. В Глава XV, изр. 2 касаеща престъплението „Палеж“ към субекта на престъпление било поставено изискване да не е малолетен.

Сравнен е текстът на Византийската Еклога с нейния старобългарски превод, наречен *Славянска Еклога*. В нея по същия начин по отношения на престъпленията „мъжеложество“ и „умишлено убийство“ били поставени възрастови ограничения относно извършителите им.

2.Периодът 1018г.-1185г. – Византийско владичество. В раздела е посочено, че по време на византийското господство продължило да действа както реципираното от Византия право, както и Закона за съдене на людетe и Славянската Еклога.

3. *Периодът 1185г. – 1396г. – Втората българска държава.* В този раздел е изследван правният сборник **Синтагмата на Матей Властар** от 1335г. В Глава „Ф-5“ били включени Четвъртото правило на Григорий Нисански и Осмото правило на св. Василий Велики, които били посветени на волните (умишлените) и неволните (непредпазливите) убийства, като били изложени конкретни дефиниции за тях. В раздел „Закони“ на същата разпоредба било въведено възрастово ограничение - *дете до 7 – годишна възраст не подлежи на наказателна отговорност.*

4. *Периодът 1396-1878г. – Османското владичество.* Предмет на изследване в този раздел, на първо място е **Османския наказателен закон** от 1858г. В последния съществували текстове, които препоръчвали на съдебните институции да се съобразяват с възрастта на подсъдимия и когато той е бил дете от 8 до 14 години - се освобождавал от присъда, тъй като не можел все още да прави ясна разлика между добро и зло, и не можел да осъзнае чувството за вина.

На следващо място е разгледано действалото в този период **българско обичайно наказателно право.** В този смисъл подробно е проучено изследването на С.С. Бобчев , направено от 1908г. до 1927г., относно приложението на народностното право по време на османското господство и след него, в което са поместени отговори на възрастни

българи и относно възрастовите ограничения към субектите на престъпления.

На трето място е посочен правният сборник **Закон на Константин Юстиниан**, в чието съдържание са открити три статии, в които били предвидени възрастови ограничения относно субекта на престъпление. В статия 38, касаеща блудството е казано, че *по-младия от 12 години не се наказва*. В статия 42, посветена на свидетелите е предвидено, че *„не е достоверен свидетеля, ако е по-млад от 25 години, ако ли свидетелства с мнозина и 20 годишния свидетел е приемлив“*. В статия 68, т.12, изр.4, свързана с попадането в плен е посочено, че *децата не са малолетни, „ако имат 18години“*

5. *Периодът 1878г. – 1944г. - Трета българска държава.* Раздела проследява последователното приемане на законодателните актове с наказателноправно съдържание след Освобождението през 1878г. Първият е - **Устав за наказанията, които мировите съдии могат да налагат** (УНМС) от 1880г. При преглеждането на текстовете му е установено, че малолетните до 10 години не били наказателноотговорни, *а лицата на възраст от 10 до 17 години били „несъвършенопълнолетни“, т.е. непълнолетни*. За последните съществувала възможност налаганото наказание да се намаля наполовина.

Вторият приет наказателноправен акт бил

Първият *български наказателен закон* (НЗ) от 1896г., който бил прилаган до 1951 г. В него било посочено, че малолетните лица до навършване на 10 годишна възраст са били абсолютно наказателнонеотговорни. *Границите на непълнолетието било между 10 и 17 години*, като тези лица носили наказателна отговорност само, ако са „действали с разумение“, *разбирали са свойството и значението на извършеното и са могли да ръководи постъпките си*. В случай, че непълнолетните носили наказателна отговорност за тях били предвидени специални правила за замяна и редукция на налаганите наказания.

На следващо място е разгледан първия специален закон относно наказателния режим на непълнолетните – *Закон за съдилищата за маловръстни* (ЗСМ) от 1943г. Приложното поле на този закон било по отношение на *лицата, навършили 12 години, но не навършили 17 години*. Тук е обърнато внимание, че в него била предвидена *първата хипотеза за освобождаване от наказателна отговорност на непълнолетен с налагане на възпитателни мерки*, изчерпателно изброени в ЗСМ. Също така е посочено, че специалния закон съдържал и нововъведен институт на условно осъждане на непълнолетни. При сравнението на НЗ от 1896г. със ЗСМ е констатирано, че в последния също е било предвидено замяна и редукция на наказанията,

налагани на непълнолетни.

6. *Периодът 1944г. – 1989г.* В този раздел на първо място, с оглед съдържанието на ***НЗ от 1951г.*** е посочено, че възрастта на малолетие е била променена на 13 години, а за *непълнолетни били обявени лицата, които са навършили 13 години, но не са навършили 18 години, с ограничението – ако са могли да разбират свойството и значението на деянието и да ръководят постъпките.* По подобие на предишния НЗ били предвидени правила за замяна на наказанията на непълнолетните. Насочено е вниманието към новосъздадена възможност за съда да освободи непълнолетния от наказание ако деянието не е тежко и ако е извършено поради увлечение, лекомислие или чуждо влияние.

По-нататък в раздела е изследван ***Наказателния кодекс от 1956г.***, съгласно който за малолетни са обявени лицата ненавършили 14 години, за непълнолетни – лицата навършили 14 години, но ненавършили 18 години.

Предмет на разглеждане е и специалният ***Закон за борба против детската престъпност от 1958г.***, преименуван на ***Закон за борба с противообществените прояви на малолетни и непълнолетни през 1961г.*** Подробно са описани създадените с него специализирани институции, съдействащи за борбата с престъпността на непълнолетните, възможностите за сезирането им,

както и видовете възпитателните мерки, налагани на непълнолетните, извършили противообществени прояви или престъпления, за които били освободени от наказателна отговорност.

7. Периодът от 1989г. до наши дни. В раздела най-общо е посочено, че особените правила за непълнолетните, съгласно действащия Наказателен кодекс от 1968г. ще бъдат подробно разгледани в Глава Втора от дисертационния труд.

Глава Втора от дисертацията е посветена на наказателноправния режим на непълнолетните, с оглед действащото национално законодателство.

В Част Първа са разгледани възрастта и вмняемостта, като предпоставка за наказателна отговорност на непълнолетните. За детайлното разясняване на тези институти, характерни за ненавършилите пълнолетие лица, са подложени на анализ следните понятия, включени в тях:

- възрастта и възрастови особености;
- възрастови особености и тяхното значение за вмняемостта на непълнолетните;
- особеностите на съдържанието на невмняемостта на непълнолетните;

Във втория раздел е изследван особеният режим на наказателна отговорност на наказателноотговорните непълнолетни. На първо място, е разгледан института освобождаване от наказателна отговорност на непълнолетни лица,

като е наблегнато отделно върху двата вида процедури. При *освобождаване от наказателна отговорност с налагане на възпитателни мерки по чл.61 НК* са уточнени понятията за неголяма обществена опасност, увлечение и лекомислие, съгласно задължителна практика на ВС и наказателноправната доктрина. При характеризирането на *освобождаването от наказателна отговорност с налагане на административно наказание по чл.78а НК*, са съобразени измененията на НК с ДВ, бр.26 от 2010г. за възможността този институт да се прилага и при непълнолетните. Обстоятелствено са определени и описани кумулативно изискуемите предпоставки за приложението на това особено производство.

По-нататък в раздела, *приложимите наказания спрямо непълнолетните*, последователно са изяснени като различна система от наказания за лицата под 18 години и са характеризирани видове наказания, налагани на непълнолетни. Уточнена е *задължителната замяна на наказанията на непълнолетните по чл.63 от НК*, както и освобождаването от изтърпяване на наложеното наказание на непълнолетни, включващо условно осъждане и предсрочно освобождаване от изтърпяване на наложеното наказание. Открити е са правилата при реабилитация, погасяване на наказателното преследване и наложеното наказание

на непълнолетни, както при рецидив. *Специално място е отредено на промените на НПК от 2023г., свързани с наказателноправния режим на непълнолетните.* Подчертано, че независимо, че тези изменения и допълнения са в наказателнопроцесуалния режим на ненавършилите пълнолетие, той е неразривно свързан с наказателноправния и създава едни значително по-благоприятни особени правила за тях.

Изложението на **Част Втора** проследява разпоредбите на специалния *Закон за борба с противообществените прояви на малолетните и непълнолетните от 1961г.* и по-специално измененията и допълненията от 2004г. В раздел първи са изброени насоките, в които са извършените промени, както и нововъзприетите принципи. В следващия раздел е направен сравнителен анализ на определението на противообществена проява по ЗБППМН и на престъплението по НК.

Раздел трети, посветен на *възпитателните мерки* по Закона за борба с противообществените прояви на малолетни и непълнолетни (ЗБППМН) е направена съпоставка между тези мерки и наказанията по НК, предвидени за непълнолетните. Изготвена е класификация на възпитателните мерки, прегледани са процедурите за налагане на възпитателни мерки от местните комисии за борба

с противообщественните прояви на малолетни и непълнолетни, както и от районните съдилища за настаняване в социално-педагогически интернат (СПИ) и във възпитателно училище- интернат (ВУИ). Посочени са последиците при неизпълнение на наложените възпитателни мерки и възможностите за образуване на ново възпитателно дело.

В отделно изложение, във връзка с действащите към момента подзаконови нормативни актове, е обследвано действието и статута на детските педагогически стаи, социално-педагогическите интернати и възпитателните-училища интернати.

В самостоятелна точка от раздела са изложени аргументи „за“ и „против“ *съществуването на СПИ и ВУИ*. В нея е разгледан неприетия законопроект за *Закон за отклоняване от наказателно производство и налагане на възпитателни мерки на непълнолетни лица от 2016г.*, с който е предвидено закриването на специализираните интернати и замяната им с Център за възпитателен надзор. Съществено внимание е обърнато на целта на законопроекта за въвеждането на изцяло новия институт – отклоняване от наказателно производство на непълнолетните лица, чрез медиация. Отбелязано е, че този институт предоставя възможността за приложението на възстановителното правосъдие,

като по този начин биха били изпълнени препоръките на международните организации като Съвета на Европа и ООН, както и на ЕС.

Глава Трета е свързана с наказателноправния режими на непълнолетните, съгласно международните правни актове и европейското законодателство.

Раздел първи е отреден на Минималните стандарти на ООН за правораздаване при непълнолетни, които включват:

1. Правила на ООН относно минималните стандарти, отнасящи се до младежката престъпност (Пекинските правила от 1985г.). Посочено е, че те не са със задължителен характер и представляват препоръки, чрез които се цели относително уеднаквяване на наказателноправните режими за непълнолетните в правните системи на държавите членки на ООН, чрез определяне на общи принципи и насоки относно досъдебното и съдебното производство срещу ненавършили пълнолетие лица;

2. Насоки на ООН за превенция на противообществени прояви на ненавършилите пълнолетие лица (Насоки от Риад). Те препоръчват разработването на национални, регионални и международни подходи и стратегии за превенция на противообществените прояви на непълнолетните. Установено, че тези насоки

препоръчват на държавите членки за успешна превенция на противообществените прояви, създаване на специални закони и производства за лицата под 18 години;

3. **Правила на ООН относно минималните стандарти за мерките, несвързани с лишаване от свобода** (Токийски правила). При преглеждането им е видно, че те не се отнасят само до непълнолетните, а до всички лица, но са изключително важни, защото съставляват набор от основни принцип за насърчаване на използването на мерки, несвързани с лишаването от свобода, както и минимални гаранции за лицата, на които са наложени мерки като алтернатива на лишаването от свобода.

4. **Правила на ООН за закрила на ненавършилите пълнолетие лица, лишени от свобода** (Правилата от Хавана). Това са специфични правила за непълнолетните, които са осъдени на лишаване от свобода и изтърпяват наказанието си в местата за лишаване от свобода.

В раздел втори са включени следните международни правни актове на *Съвета на Европа*, свързани с непълнолетните:

1. **Насоки за правосъдие, съобразно интересите на детето** (2010). Независимо, че тези насоки не са правно обвързващ акт, те са документ с важно значение за заподозрените или обвиняеми непълнолетни в наказателното

производство. В тях са разгледани правата на непълнолетните по време на цялото наказателно производство.

2. Резолюция 2010 (2014г.) Правосъдие, съобразено с интересите на децата: от риторика към реалност. В тази препоръка е изразена необходимостта от прилагането на правосъдие по отношение на непълнолетните правонарушители, което да е основано на правата на човека и съобразено с интересите на непълнолетните. В този смисъл са очертани специфични стандарти относно наказателните производства срещу ненавършили пълнолетие лица.

3. Препоръка CM/Rec(2008) 2011, относно европейските правила за малолетни и непълнолетни правонарушители, подлежащи на санкции и мерки. С нея, най-общо държавите членки са насочени приоритетно да се използват санкции и мерки, които могат да имат възпитателно въздействие върху непълнолетните.

В раздел трети е анализирана **Конвенцията за правата на детето на ООН от 1989г.** Тя е в сила за България от 1991г. и в качеството си на международен договор е със задължителен характер. Тя съдържа норми от наказателноправно значение, с които държавите членки са длъжни да осигурят на лицата ненавършили 18 години. Предвидени са също гаранциите, които трябва да

бъдат осигурени, когато непълнолетен е заподозрян или обвинен в нарушение наказателен закон.

В **Част Втора** е проследено *европейско законодателство, касаещо непълнолетните*. В нейния първи раздел е разгледана **Конвенцията за защита правата на човека и основните свободи** (ЕКПЧ) в сила за България от 1992г., както и практиката на Европейския съд за правата на човека (ЕСПЧ). Подробно е изследван *чл.5 “Право на свобода и сигурност”*, относим към лишаването от свобода. Особено внимание е обърнато на фундаменталния *чл.6 „Правото на справедлив съдебен процес”*, като са изброени гаранциите за приложението му. Посочени са и синтезирани гаранции от многогодишната практика на ЕСПЧ, относно това право.

В Раздел втори предмет на разглеждане е **Хартата на основните права на ЕС**. С някои нейни разпоредби се гарантират основните права за достъп до правосъдие, които съдържат гаранции за справедлив съдебен процес, приложими както за пълнолетните, така и за непълнолетните.

В раздел три е включена **Директива относно правото на достъп до адвокат в наказателното производство (2013/48/ЕС)**. Установено е, че в нейни норми са направени преки позовавания във връзка с наказателноправния режим на непълнолетните, като е посочено, че с нея се потвърждават основните права и принципи,

признати с Хартата на основните права на ЕС, които включват и правата на непълнолетните.

В раздел четвърти са анализирани разпоредбите ***Директива, относно процесуалните гаранции на децата, заподозрени или обвиняеми по наказателни производства (2016/800/ЕС)***. Целта на тази директива е да се въведат процесуални гаранции, за да се гарантира, че ненавършилите 18 години лица, които заподозрени или обвиняеми в рамките на наказателното производство, са в състояние да разбират и проследяват производството, както и да упражняват правото си на справедлив съдебен процес, и за да се предотврати извършването на рецидиви от тях и да се спомогне за социалното им интегриране.

Глава Четвърта е с наименование ***„Възстановително правосъдие“***. В първия раздел възстановителното правосъдие е отбелязано като нов подход срещу престъпността на непълнолетните. Проследено е неговото зараждане и оформянето на теорията за него в наказателноправната доктрина. Разгледано е понятието за възстановително правосъдие, според някои автори, както съгласно ***Наръчник за програми за възстановително правосъдие на ООН от 2020г.*** Най-общо е прието, че възстановителното правосъдие, като алтернативен

способ на наказателното производство се изразява във възстановяване на вредата от престъпното деяние на пострадалия от извършителя, без използването на наказателна репресия.

В раздел втори са изброени и изследвани международните правни актове на *Съвета а Европа, свързани с възстановителното правосъдие*:

1. Препоръка № R /2003/ 20 на Комитета на министрите на Съвета на Европа относно нови начини за справяне с младежката престъпност и ролята на правосъдието по отношение на ненавършилите пълнолетие лица. Според този международен орган традиционната система на наказателно правосъдие не е напълно адекватна срещу престъпленията и противообществените прояви на непълнолетните, поради факта, че те имат различни образователни и социални нужди от пълнолетните. Поради тази причина е необходимо въвеждането на алтернативни способности на наказателно производство срещу непълнолетни, чрез медиация. Посочено, че към настоящия момент в НПК не е предвидена възможност за приложение на медиация, както е уточнено, че е бил изготвен законопроект

2. Препоръка /2006/ 8 на Комитета на министрите на Съвета на Европа относно помощта, оказвана на жертви на престъпления. В нея са отправени предложения към държавите

членки, да предвидят в законодателствата си възможности за държавните органи, когато е подходящо да търсят и предлагат възможности за медиация между пострадали и извършители.

3. Препоръка CM/Rec /2018/8 на Комитета на Министрите на Съвета на Европа, относно възстановителното правосъдие по наказателноправни въпроси. Предложено е на държавите членки да развиват и използват възстановителното правосъдие в националните си наказателноправни системи, чрез медиация. В този смисъл е уточнено, че е бил изготвен законопроект от 2016г. за изменение и допълнение на НПК и НК, в които е предвидено въвеждането на медиацията по наказателни дела, като се изложени и неговите мотиви.

В раздел трети са представени *международните правни актове на ООН, касаещи възстановителното правосъдие*, като:

1. Минималните стандарти на ООН за правосъдието по отношение на непълнолетни. В тях са направени предложения за „отклоняване от наказателно правосъдие“, като и осигуряването на осъществими алтернативи в процесите на търсене на наказателна отговорност на непълнолетни чрез отклонения към обществени служби.

2. Резолюция E/RES/1999/26 на Икономическия и социален съвет на ООН, относно развитие и приложение на медиацията

и мерките на възстановителното правосъдие в наказателно-правосъдната система. Изложени са насоки за приложението на възстановително правосъдие, наред с медиацията в наказателните производства.

3. Резолюция E/RES/2002/12 на Икономическия и социален съвет относно Основните принципи при използването на програми на възстановителното правосъдие в наказателно правосъдната система. В нея определени основните принципи при използването на програми на възстановителното правосъдие в наказателното правосъдие, като и основополагащите принципи, стандарти и гаранции за приложението му.

Раздел четвърти са прегледани законодателните актове на ЕС, свързани с възстановителното правосъдие:

1. **Рамково решение 2001/220/ПВР на Съвета на ЕС,** относно правното положение в наказателното производство на жертвите от престъпления. Решението препоръчва използването на медиация по наказателни дела, като поставя основата, върху която се развива възстановителното правосъдие, чрез медиация в държавите членки на ЕС.

2 **Директива 2012/29/ЕС за установяване на минимални стандарти за правата, подкрепата и защитата на жертвите на престъпления.** В

Директивата са указани важни насоки за въвеждането и приложението на възстановителното правосъдие, чрез медиация. Посочени са основни принципи и гаранции, които следва да бъдат включени в правните системи на отделните държави.

В раздел пети са изложени подробни аргументи „за“ и „против“ *приложението на възстановителното правосъдие*. Детайлно са подчертани ползите от приложението на този институт в началото до края на едно класическо наказателно производство. Установено е, че въпреки липсата на законово основание в НК, НПК и ЗБППМН се наблюдават възможности и институти, които наподобяват мерки на възстановително правосъдие, като освобождаването от наказателна отговорност с налагането на възпитателни мерки по чл.61, ал.1 от НК, освобождаването от наказателна отговорност с налагане на административно наказание по чл.78а от НК, както и новосъздадения институт в чл.375а от НПК, включен в Глава 28 от НПК.

ИЗВОДИ

Наказателноправният режим на непълнолетните съществува от Ранното Средновековие. Неговото съществуване е социално оправдано и необходимо, защото представлява възможност по отношение на лицата ненавършили пълнолетие да се прилага един значително по-благоприятен режим. Този особен режим, като институт на наказателното право, е необходимо да бъде изменян и доразвиван, с оглед необходимостта от въвеждане от алтернативни способности на наказателно производство срещу непълнолетни. За пълното постигане на тези цели е необходимо адаптиране на българското законодателство с Директива 2012/29/ЕС, чрез изменение и допълнение на НК и НПК за въвеждане на възстановителното правосъдие, чрез медиация.

Изменения и допълнения в НК

В Глава Осма на НК, чл.78а да бъде създаден текст, съгласно който ***ал.1-6 да не се прилагат, ако е постигнато споразумение между страните, чрез медиация.*** В този смисъл, ще е нужно в същата глава на НК да се създаде нов раздел относно освобождаване от наказателна отговорност при споразумение, чрез медиация. Освобождаването от наказателна отговорност по

този ред ще може да се прилага преди образуването на наказателното производство, както и на всеки негов етап, когато са налице кумулативно следните условия:

- За престъплението да се предвижда наказание лишаване от свобода до три години или друго по - леко наказание, когато е умишлено, или лишаване от свобода до пет години или друго по-леко наказание, когато е непредпазливо;

- Причинените от деянието имуществени вреди са възстановени или обезпечени.

- Деецът не е осъждан.

- Пострадалият и деецът са постигнали споразумение чрез медиация.

Освобождаването от наказателна отговорност при споразумение, чрез медиация няма да се прилага, ако причиненото увреждане е тежка телесна повреда или смърт, или деецът е бил в пияно състояние, както и при множество престъпления.

В чл.81 от НК да бъде включена разпоредба, съгласно която *давността следва да бъде спряна от започването до приключването на процедура по медиация между пострадалия и дееца.*

Изменения и допълнения в НПК

На първо място в основанията, които изключват образуване на наказателно производство и основания за прекратяването му по чл.24, ал.1 от

НПК, да се включи следният текст: *„е одобрено споразумение след приключила медиация.“*

На следващо място предлагам да бъде създадена диференцирана процедура с наименование *„Освобождаване от наказателна отговорност при споразумение, чрез медиация“*, която да включва следните разпоредби:

1. За насочването към медиация: при условията на чл.78а от НК прокурорът или съдът насочват пострадалия и дееца към процедура по медиация. В тази процедура пострадалият и деецът следва да участват лично, а ако някой от тях е непълнолетен, участва неговият родител или попечител. Участието на защитник или повереник не е задължително, с изключение на случаите, когато деецът или пострадалия са непълнолетни.

2.Изискванията към медиатора: В процедурата по медиация участва медиатор, който следва да отговаря на изискванията по Закона за медиацията и има допълнителна квалификация в областта на наказателното право и процес. За самата процедура по медиация, медиаторът следва да се среща заедно и по отделно и с пострадалия, и с дееца за обсъждане последиците от престъплението и възможностите за сключване на споразумение. Медиацията трябва да се провежда при закрити врата и в кратки срокове – от два до три месеца, с оглед фактическата и правна сложност на делото.

3. Процедура по медиация: Ако медиацията приключи със споразумение, след възстановяване на причинените вреди от дееца, медиаторът следва да го изпрати на органа, който е насочил страните към медиация. В случай, че не е постигнато споразумение преписката, респ.делото следва да се върне незабавно към органа, който е насочил страните към медиация за продължаване на производството.

4. Споразумение, вследствие на медиация: Споразумението следва да се сключва в писмена форма и да съдържа съгласие за обстоятелствата относно извършеното деяние, характера и размера на причинените вреди и за конкретните мерки. То трябва да се подпише от участниците в процедурата, които декларират, че се отказват от разглеждане на делото по общия ред, и от медиатора.

5. Действие на споразумението: Когато прокурорът или съдът, насочил пострадалия и дееца към медиация, одобри постигнатото споразумение, той отказва да образува или прекратява образуваното наказателно производство.

III. СПРАВКА ЗА ПО-СЪЩЕСТВЕНИТЕ ПРИНОСИ В ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. Изследвана е същността на наказателноправния режим на непълнолетните.

2. Анализирани са възприетите в правната доктрина и съдебната практика становища по обсъжданите въпроси.

3. Изследвани са международните актове на Съвета на Европа и ООН, както и европейското законодателство, свързани с наказателноправния режим на непълнолетните.

4. Разгледано и анализирано е възстановителното правосъдие като алтернативен способ на наказателното производство срещу непълнолетни.

5. Посочени международните актове на Съвета на Европа и ООН, както и европейското законодателство, свързани възстановителното правосъдие.

6. Във връзка с горното са изведени конкретни предложения за усъвършенстване на нормативната уредба.

IV. НАУЧНИ ПУБЛИКАЦИИ, СВЪРЗАНИ С ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Авторът на дисертационния труд има участието в научни конференции и публикувани следните статии, свързани с темата:

1. Исторически преглед на наказателноправния режим на непълнолетните;

2. Международни правни актове на Съвета на Европа, свързани с възстановителното правосъдие на непълнолетни;

3. Международни правни актове на Съвета на Европа, свързани с наказателноправния режим на непълнолетните;